

NADETY (155) *part praet pass pf*

a jasne (w tym 5 r. błędne znakowanie).

comp nadętszy (1) *ModrzBaz.*

sg m N nadęty (37). ◇ *D* nadęt(e)mu (1). ◇ *A* nadęty (4), nadętého (4); -ého (1), -(e)go (3). ◇ *I* nadętym (5). ◇ *V* nadęty (1). ◇ *f N* nadętã (12), nadęt(a) (5). ◇ *G* nadęt(e)j (7). ◇ *D* nadęt(e)j (1). ◇ *A* nadętã (3). ◇ *I* nadętã (4). ◇ *L* nadęt(e)j (2). ◇ *V* nadętã (3). ◇ *n N* nadęté (4); -é (1) -(e) (3). ◇ *G* nadęt(e)go (5). ◇ *A* nadęt(e) (1). ◇ *pl N m pers* nadęci (12), nadętszy (1) *ModrzBaz.* *subst* nadęt(e) (8). ◇ *G* nadętých (8). ◇ *D* nadętym (3). ◇ *A subst* nadęt(e) (14). ◇ *I m* nadętymi (2) *Phil, WujNT*, nadęt(e)mi (1) *ModrzBaz.* *f* nadęt(e)mi (3). *n* nadętymi (2) *BibRadz, NiemObr*, nadęt(e)mi (1) *RejZwierc.* ◇ *L* nadętých (1).

Sł stp s.v. nadąć, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Napełniony przez nadmuchanie; turgidus Mącz, Cn; bullatus, exturbatus, inflatus, sufflatus, tumidus Cn* (27): *Turgidus, Nádęty/ odęty/ náłtorzony/ Metaph. pyłzny/ butny. Mącz* 470a, 130d.

W porównaniach (7): *AMpulla*. To iest piana nadęta iako bańka *FalZioł* V 8; *RejWiz* 12v, 87v; iáko wiátr pęcherz nádęty kołyfze/ ták rownie nászy hárdzi towárzyfze. *RejZwierc* 218v, 143, 218v. *Cf* »jak bęben nadęty«.

Wyrażenia: »jak bęben nadęty« (1): Ty wiefz íam iák był przed tym/ iák bęben nádęty/ Táki íz bik miał weń kołácac/ iáko łuk nápięty. *PaxLiz* C4.

»nadęta gęba, paszczeka, twarz« [o pysze] (1:1:1): Więcey káždy lekkości/ niź íławy vżywa/ Ktory z nádętã gębã iáko dyabeł chodzi *RejWiz* 188v; *GórnDworz* Ee5; á íz nie byli vbodzy w duchu íwoim/ owízem záwždy ná pychę á ná hárdóć podnoíli nádęte páłczęki íwoie/ w co íe obroćili. *RejPos* 264v.

»pęcherz nadęty« [szyk 2:1] (3): *RejWiz* 87v; *Nádęty* pęcherz tylko grochem brząka/ Táki teź chłópi hárdy iáko kiernoz iáka. *RejZwierc* 218v, 218v.

»piana nadęta« (2): Tu záfię máfz wiedziecz o bańkach kore [!] íe czyniã z vriny/ to iest piana nadęta na wierzchu vriny pływaiacza. *FalZioł* V 8, V 8.

»nadęta piła« (4): Owa káždy tákowy chodzi iáko wiłã/ A tłucze íe po íciánach by nádęta piłã. *RejWiz* 12v; *Pugillatorius follis* [...] Wielkã nádęta piłã. *Mącz* 330a, 133c; *RejZwierc* 143.

»nadęte policzki« (1): *Mącz* 27c *cf* »nadęty a wypukły«.

»nadęta rzecz« (1): *Folliculus – Ein jedes auffgeblafen ding* [...] *Miełzki, nadeta rzecz. Calep* 428b.

»wiatrem nadęty« (1): A táki ten ludzki narod práwie iáko pęcherz/ Lekkim wiatrem nádęty/ á páłcem weń vderz/ Alić íuż w nim nie máfz *RejWiz* 87v.

Szeregi: »miąfzszy, nadęty« (1): *Circul wodny/ miáfłszy nadęty. FalZioł* V 7.

»wietrzny albo nadęty« (1): *Follis fabrilis, Kowalski miech, item follis Wietrzna álbo nádęta pyłã* ktorã grawáyã we włófzech pófpolicie. *Mącz* 133c.

»nadęty a wypukły« (1): *Bucco, Oddmã/ który nádęte á wypukłe policzki ma/ yáko trębãcze. Mącz* 27c.

W przen [czym] (7) : ielzczeń nádęty nową lekta/ álec čás przydzie iżeć fie s czytánia obaczy. BielKron 160v; Belpieczniey tedy od Kaifalzá/ Szátháná/ y Rycerzá może być vczoná wiará [...] niżeli od tych nádętych Filozofią Sofiltów GrzegRóżn L3v.

Wyrażenia: »człowiek nádęty« (1): TY co to pilno ízáfuiełz okręty/ Zbytnim łákomftwem/ człowiecze nádęty/ [...] Przędsię fwoy żywot trawifz w wielkieu nędzy. PudlFr 43.

»nádęty (prozná) dumá« (2): nádęty prozná dumá cieiefności fwey głowy fię nie trzyma SkarJedn 155, 40.

»pychą nádęty« (1): z wielkich ízczęfliwości ktore macie wielką pychą iestefcie nádęci. HistAl K4v.

Szereg: »pyszny i nádęty« (1): A tu iuż możemy obaczyć iáką hániebną flepotą fą zabići od Bogá/ pyfzni y Filozofią nádęci Sofiltowie GrzegRóżn C3.

Przen: Napęczniały (1) : Bumaftos – Iagoda iako czeczek nádęta. Calep 142b.

a. O instrumencie muzycznym (1) :

W porównaniu (1): ábyś też wđzi w łobie kiedy poprąwił czego/ á nie był tylko iáko nádęta dudá/ kthora ácz też iáko kozieł wrzełczy/ ále iż fłow w niey nie máłz też iey máło rozumieć. RejZwierc 160.

2. Nabrzmiały, napuchły; glandulosus Mącz; extumidus Calep (11) : przeto fie ciało nádęte widzi gdyż tam wízytko ieft zbytek wodny. *GlabGad E2; Glandulosus, Nádęty/ nápuchły. Mącz 146b; Calep 399b.*

nádęty od czego (1): ony żyły od zbytnich wilkości nádęte: pukaią fie FalZioł V 29v.

W połączeniu szeregowym (1): Varix, Ociekła/ nádęta/ mięzfa żyła/ widoma/ też częciwna żyła. Mącz 475d.

Wyrażenia: »krost(k)a, pryszcz nádęty(-a)« (2:1): Puftula, Ein blotter Kroftá nádęta. Murm 70; Pustula, crostka nádęta, tuberculum in summitate cutis nascens BartBydrg 127; y wyfypał go [popiół] Moizełz ku niebu. Tedy poczyniły fie wrzody/ pryłzczow nádętych [ulcera vesicarum turgentium] na ludziech y w bydle Leop Ex 9/10.

»nádęte oczy« (1): Nie mnimay też ábyć y owo lenifthwo do tego fie nie przygodziło/ gdy chłop chodzi z nádętami oczymá/ z opuchłemi goleniami od wielkiego proźnowania á ospáłftwá/ máiąc krew íkáżoną. RejZwierc 157v.

»żywot nádęty« (1): gdy fuchego prochu wfiáknie w nos/ krew ciekącą zaftanawia/ żywotowi nádętemu/ gdi go z máłlem zmieszawfzy ciepło przyłoży, pomaga, FalZioł IV 5c.

Szereg: »wilgotnościami zatkany i nádęty« (1): Ieftli ieft ftrach thego iż [...] by żyły płod dzierzące: zbytniemi á lipkiemi wilgotnościami nie były zatkane y nádęte. FalZioł V 31v.

3. Pyszny, wyniosły; inflatus PolAnt, Vulg, Mącz, Calep, Cn; fastosus Mącz, Calep; ferox, sublatus, turnidus Vulg, Mącz, Cn; bullatus, plenus gloriarum, praetextatus, superciliosus, tumens, ventosus Mącz; elatus Calep; arrogans, insolens, praetumidus, superbus, tumefactus Cn (108) : *Leop Sap 4/19; A iefliż dźiateczki w fwey woley y wnieumieiętności nádętymi będą/ fláchetność narodu fwego ółzpeczą. BibRadz Eccli 22/8; názwał go [Serwilijusa] Appius wodzem ízalonych vbogich/ á on go záfię nádętym á przyczyną złych rzeczy. BielKron 107; Mącz 124d; RejZwierc 190v; O iáko dáleko lepiej ieft áby [...] dźiatki [...] vczyły fię tych rzeczy/ ktoreby im pomagály do cnoty/ y do*

prawdziwey prace/ pirwey niż do onych rzeczy/ ktore ie nádętami czynią [*redduntur insolentissimi*] *ModrzBaz* 12; Zebráli się chcąc odbić gwałt Rułkiewy frogości/ z Lefkiem/ z Conrądem Brąty swoimi Xiążęty/ Ktorych moc lekko ważył Kniąź Roman nádęty. *StryjKron* 240; *Phil* M3; Abowiem niechcę braćia abyście nie mieli wiedzieć tey táiemnice (żebyście nie byli łami v siebie rozumnymi (*marg*) ábo nádętymi. G. (-)) iż zászlepienie poczęści przyśzło ná Izráelá *WujNT Rom* 11/25.

W połączeniach szeregowych (14): GArđło białe choć miąłsze albo cienkie vkazuje człowieka chełpliwego nádęte⁸⁰, prózne⁸⁰, płotnika j kłamcę *GlabGad* 08; *KromRozm I* B3v; *KromRozm III* D5v; Modlitwá kościołá fwiętego áby Pan złe/ vporne/ á nádęte ludzi odporne słowu iego/ ftłumić raczył. *LubPs* eev *marg*; *BibRadz 2.Tim* 3/4; Fastuosus vel Fastosus, Pyłzny/ Nádęty/ Wielmożny/ który łobie ná wiele mis poczina. *Mącz* 119c, 433d, 453d, 457c, 483d; *ReszPrz* 72; *Calep* 350b; Tácyć łá haeretykowie/ iż y łami w łobie ząwłze nieśpokoyni/ nádęci/ cięmnni y gorzcy łá *WujNT* 836, *2.Tim* 3/4.

W przeciwstawieniu: »skromny a układny ... nádęty« (1): To [*ludzi prawdziwie rządzí*] lepak może wczynić częścią mową mądrą/ z fukaniem cichym/ nápomianiem ftátecznym/ [...] częścią też znákami twarzy á poftawami/ z ktorychby ludzie skromni á wkładni łáłkawą twarz Krolewfką/ á pyłzni y nádęci [*tumidi et superbi*]/ nárużenie łáłki poznać mogli. *ModrzBaz* 20.

W porównaniu (1): bogacz nádęty [...] Podobien ku brzmiaćemu grochem pęcherzowi. *RejWiz* 6.

Wyrażenia: »ludzie, człowiek nádęty (-ci)« = *homo superbus* *Modrz* [*szyk 10:5*] (9:6): włofy [*kędzierzawe*] byuayą wczłouyecze í zbythku í zymna a znamyonuyą człouyeka nádętego/ a zyłku ządayącego *PatKaz III* 119; *GlabGad* 08; *RejPs* 54, 78; *KromRozm I* B3v; *KromRozm III* P6; *LubPs* bb2v *marg*, eev *marg*; *Mącz* 453d; trudno ielt/ ludzióm nádęthym/ á ku dobremu mieniu chćiwym/ mieyłtćá doftać w łpokoyney Rzeczypołpolitey zacného. *OrzQuin* C2; *RejPos* 200, 228; *ModrzBaz* 20, 60; *CzechEp* 64.

»w pysze nádęty« (1): Co minęło Herodá w pyłze nádętego/ Pychą łie bowiem brzydźi/ nie rad widźi tego *SiebRozmyśl* F4v.

Szeregi: »nadęty a chłubliwy« (1): A przeto Krol/ niechby nie nákládał włzu názyt hárdem mowam: [...] niechby się też niebáwił ludźmi nádętami [*arrogantium hominum*] á chłubliwemi. *ModrzBaz* 20.

»nadęty i głupi« (2): A ták thych wálznych Sárnickich/ tych Lizmáninow/ tych Státoryufzow/ nádętych y głupich Grámmátykow/ y z wiárą głupiá ich/ níkałká łye nieboiemy *OrzList* i2; *Mącz* 130d.

»hardy, (i) nádęty« (2): hárdłzi y nádęłzi [*Insolentiores*] bywaiá ci/ ktorzi widzą/ że im nád infze więcey łzczęście służy *ModrzBaz* 45; *KlonKr* F3v.

»pyszny, (a, i) nádęty« = *tumidus et superbus* *Modrz* [*szyk 9:4*] (13): *KrowObr* C3; Erigere cristas, Grzebień podnieść/ To yeft Pyłznym á nádętym być. *Mącz* 350c, 28a, 304c, 421d, 468b [2r.]; włytki możności fwiátá tego/ łá w możności á w rołkázowaniu fwięthym iego. A ząwždy z nich/ wedle obyetnic łwych/ wypycha mocarze pyłzne á nádęte/ á pořadzą w nich wierne á pokorne łwoie. *RejPos* 293v, 201v; *ModrzBaz* 20; *CzechEp* 64; *Calep* 534a, 409b.

»zły a nadęty« (1): Ten który [...] chce się sprząwować á żyć cnotliwie y pobożnie/ prozając/ áby Pan Bog sftłumił zle á nádęte ludzi *LubPs* bb2v *marg.*

W użyciach metonimicznych na oznaczenie człowieka albo ludzi (5):

Wyrażenia: »oczy nadęte« (1): Bo to iest iego zwyczaj, iż pokorne sercem ná wżytko belpieczństwo wywodzi/ á oczy nádęte [!] á podniesione wlfędy tłumić raczy. *RejPs* 25.

»nadęte serca« [szyk 2:1] (3): Pan mało dba o nádęte sercá á stany ludzkie *RejPos* 58, 224; Lecz y te słowá są sercá nádętego [*animi fastuosi*] *ModrzBaz* 50.

»nadęte świnie« (1): Przeczże się pyźnią ty nádęte świnie/ Gdyż ich tá buyność przeminie w godzinie. *RejZwierc* 218v.

Szereg: »nadęty a podniesiony« (1): *RejPs* 25 *cf* »oczy nadęte«.

W przen (48) : Lecz trudno pałaiący gniewem lud hámowác: Noc/ zwycięstwo nádęté/ nie da się kierowác. *GórnTroas* 24.

W połączeniu szeregowym (1): [o pysze] Fałzywa/ sprófná/ hárda y nádęta/ Smiałości/ wzgárdy pełná/ wżech márności/ Dla ktorey się płác mnoży á wzdychánie *GrabowSet* D3v.

Wyrażenia: »hardość nadęta« (1): Iuż serce nie boleie/ lecz iákmiarz vmiera/ [...] Gdy nas hárdóć nádęta przenosi oczámi/ Nie bacząc że nie gárdzą oczy twoie námi. *SzarzRyt* B3.

»nadęte łakomstwo« (1): Scífnęła go náturá z inemi przypadki/ Ktorzy iey wżeteczności są iáwnymi świádki. Swiadczy pychá y zazdrość nádęte łakomftwo *RejWiz* 137 v.

»nadęta myśl« = *inflatus a. tumens animus* *Mącz* [szyk 15:1] (16): flychałem wiele kroć iákoś frodze gromił ony nádętych myśli którzy sobie lekcze wáżyli náuki thwoie *RejPs* 176v, 179; Ty wołałz ná złościwego áby prześlał fwey złości/ A w oney nádętey myśli fwych przewrotnych chćiwości *LubPs* R4; *Inflatus ac tumens animus*, Wyfoka nádęta myśl. *Mącz* 468b; *RejPos* 56v, 115v, 199v [2r.], 202v (10); což nam pożytecznieyżego/ á ku złożeniu pychy y nádętych myśli náłzych przyftoynieyżego być może *KuczbKat* 35; *SkarJedn* 174.

»nadęta postawa« (1): A zá żywotá ielzcze nie mnimay ábyć Pan vftáwicznie się nie pozmiewał s tey nádętey poftáwy iego *RejZwierc* 48.

»nadęta pycha« [szyk 5:4] (9): miły pánie [...] stráć zoney nádętey pychy ony mocarze/ którzy opuściwłfý możność twą dułaią sobie *RejPs* 212v; Niechayże cie ni zazdrość ni gniew nie vnoši/ Ani nádęta pychá gęby twej nie wznoši. *RejWiz* 187v, 56v, 76v, 169, 173v; *RejZwierc* 69, 71; *ZawJeft* 16.

»rozum nadęty« (1): Lecz czego nie obiáwił w piśmiech on Duch święty/ Przecz się tego domysla náłz rozum nádęty? *Prot* C2.

»nadęte serce« [w tym: z serca (2)] [szyk 6:3] (9): *RejPs* 192; *LubPs* bb2v; Oczy wyniofle/ y serce nádęte [*latitudo cordis*] y fzcześnie złośników/ iest grzech. *BibRadz Prov* 21/4; *BielKron* 332a; *RejPos* 227v [2r.], 228v; *CzechRozm* 211v; Pokorne y podłe odzienie iey nie vkázowáło/ iáko v drugich/ nádętego sercá *SkarŻyw* 195.

»tytuły nadęte« (1): ktoremu [*szatanowi*] się w pyźe równaią/ ci wżyfcy/ którzy się ták nád wżytкими wynofzają/ y tytuły sobie pyźne y nádęte [!] przywłafzczáią. *NiemObr* 65.

»nadęty umysł« = *animus inflatus* *Mącz* (2): *Mącz* 130d; Ktokolwiek ná świećie ieft/ fortunie wíaiąc/ Ná máłéy pieczy Bogá/ ludzi zá nie máiąc: Komu nádęty vmyśl rzeczy vpoily Wefołe *GórnTroas* 7.

Szeregi: »chytry a nadęty« (1): to wiemy iż wciebie chytre a nadęthe ferca zawzdy fą niepłatne *RejPs* 192.

»nadęty a hardy« (1): iáko to ieft niećirpliwy grzech v Páná tego/ nádęta a hárdá myśl *RejPos* 199v. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*].

»prozny a nadęty« (1): prozną á nádęta myślá swoią skufzeni [*biskupi carogrodzcy*]: bráli to przedię y to im záwzdy w głowie tkwiáło/ iż tám ma być głowá duchowieńtwa *SkarJedn* 174.

»przemierzły, nadęty« (1): ludzie [...] popifuią się iáwnie z tą przemierzłą/ nádęta [*odiosam ... tumidam*]/ á Rzeczypołpolitey wielce ízkodliwą nierownością *ModrzBaz* 19.

»pyszny i nadęty« (1): *NiemObr* 65 cf »tytuły nadęte«.

a) *O wypowiedzi: anhelatus* *Mącz* (4) : y ważył fię w tych nádętych Bułách/ nie wftydliwie bluźnić *NiemObr* 153.

Wyrażenie: »nadęte słowa« = *ampullae, anhelata verba* *Mącz* (3): *Ampullae*, [...] Nádęte słowá/ Pyłzna mowá *Mącz* 8c, 10a; *NiemObr* 156.

Szereg: »bluźnierski i nadęty« (1): Izali tákowymi bluźnierkimi/ y nádętymi słowy (ktorych fię [...] ku wieczney háńbie nápiśać nie wftydáli) nie okázuią iákimi fą? *NiemObr* 156.

a. *W funkcji rzeczownika* (3) : Prozno fię podnofi [...] nádęty w umyśle ciáła swoiego *KrowObr* B4v; Aleć rychło przyidę do was/ ieśli Pan będzie chćiał: y doznam nie mowy tych nádętych [*qui inflati sunt*]/ ále mocy. *WujNT* 1.*Cor* 4/19.

Szereg: »mocarz a nadęty« (1): iedno nam vpáđłem a opuśczoneń od ludzkich mocy/ wćiekác fię o rátkunk do ciebye boć ićie żadny mocarz á nadęty niezáwołá ktobie. *RejPs* 109v.

4. *Wezbrany, piętrzący się; tumens* *Vulg* (2) :

Wyrażenia: »jako nadęte wały« (1): iż iáko nádęte wały/ im fię wyższey pyłzniąc fię podnośzą/ tym więcey zelżeni/ iákoby fię w lekkie piány rospuścziąc giną. *WujNT* 836.

[»morze nadęte«: gdy y Rzeki wípárwfzy fię o Morze nádęte wylewác mufiály *StryjKron* 25.]

Przen (1) :

Wyrażenie: »nadęte wały« (1): I rzekłem/ áż do tąd wylewác będziez/ á dáley niepoftąpiłz/ y tu będziez roftrączać [!] nádęthe wały twoie [*tumentes fluctus tuus*], *Leop Iob* 38/11.

5. *Wzburzony; tumens* *Mącz* (2) :

Wyrażenie: »nadęty lud« (1): *Compescere tumentes populos*, Uśmierzić nádęty lud. *Mącz* 282d.

a. *Srogi, okrutny* (1) : *Ferox*, *Okrutny*/ *Srogi* ízalony/ nadęty/ fwowolny. *Mącz* 124d.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (5) : *Praetumidus* – Barzo nadęti. *Calep* 844b; *Puluinatus* – Nadęti. *Calep* [875b]; *Turnidus* – Nadęti. *Calep* 1092b; *Turgidus* – Nadęti. *Calep* 1094b; *Turgidulus* – Trochę nadęti. *Calep* 1094b.

Synonimy: 2. *napęczniały, napuchły, opuchły*; 3. *bujny, chełpliwy, chłubny, pyszny, wyniosły*.

Cf **NADAĆ, NADAĆ SIĘ, [NADĘTONOGI], NIENADĘTY**